

VARIA METALURGICA (II)

TOPOARE PREISTORICE DE METAL DIN COLECȚIA MUZEULUI ROMANAȚIULUI

RADU BĂJENARU*, SABIN POPOVICI**

Rezumat: Autorii prezintă trei topoare de metal aflate în colecția Muzeului Romanațiului din Caracal. Primul este un tăiș de topor eneolitic, găsit în situl de tip Sălcuța de la Reșca (*Romula*). Cel de-al doilea este un topor plat, găsit întâmplător la Fărcașu de Sus. Pe baza caracteristicilor tipologice, toporul poate fi datat în prima etapă a bronzului timpuriu de la Dunărea de Jos, fiind similar cu piesa găsită în M.5 din necropola de pe tell-ul de la Drăgănești-Olt. Cel de-al treilea este un topor cu gaură de înmănușare transversală, găsit tot întâmplător în zona localității Preajba de Pădure (jud. Dolj). Prin modul de redare a manșonului, toporul se aseamănă cu cele încadrate în tipul Veselinovo (I), însă, spre deosebire de acestea, are secțiunea lamei hexagonală. Autorii aduc în discuție unele analogii de la sud de Dunăre (Gabrovo, Golyamo Belovo), ca și din Grecia (Theba). Pe baza acestora, toporul poate fi datat către mijlocul mileniului al III-lea a.Chr.

Cuvinte-cheie: sudul României, eneolitic, bronz timpuriu, piese de metal, topoare.

1. Fragment de topor, găsit în anul 1966, în cursul săpăturilor sistematice de la Reșca (com. Dobrosloveni, jud. Olt). Marcajul de pe piesă arată că a fost descoperit în sectorul „Castru”, S.I, carourile 1–3 (numărul de inventar este 8959). Este rupt din vechime; se mai păstrează doar o mică porțiune dinspre tăiș, lungă de 2,7 cm. Tăișul este bont, măcinat, lat de 2,9 cm; greutatea păstrată este de 51 g. Metalul este poros, cu suprafețe neregulate, măcinate, de culoare verzuie deschisă (fig. 1/3).

Dimensiunile reduse ale fragmentului fac imposibilă încadrarea tipologică. Este probabil ca tăișul să provină din depunerea eneolitică de tip Sălcuța (fazele II–III) de la Reșca (*Romula*), de unde se mai cunoaște un topor cu brațele în cruce, atribuit variantei Târnăvița a tipului Jászladány¹. Tăișul poate proveni atât de la un topor-ciocan, cât și de la un topor cu brațele în cruce (tăișul vertical).

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: radu.bajenaru@gmail.com. Acest studiu a fost realizat prin Programul *Parteneriate în domenii prioritare – PN II*, derulat cu sprijinul MEN-UEFISCDI, proiect nr. 339/2014 (Habitat).

** Muzeul Romanațiului, Caracal; e-mail: sabinpopovici@yahoo.com.

¹ Vulpe 1975, p. 38, nr. 103, pl. 13/103.

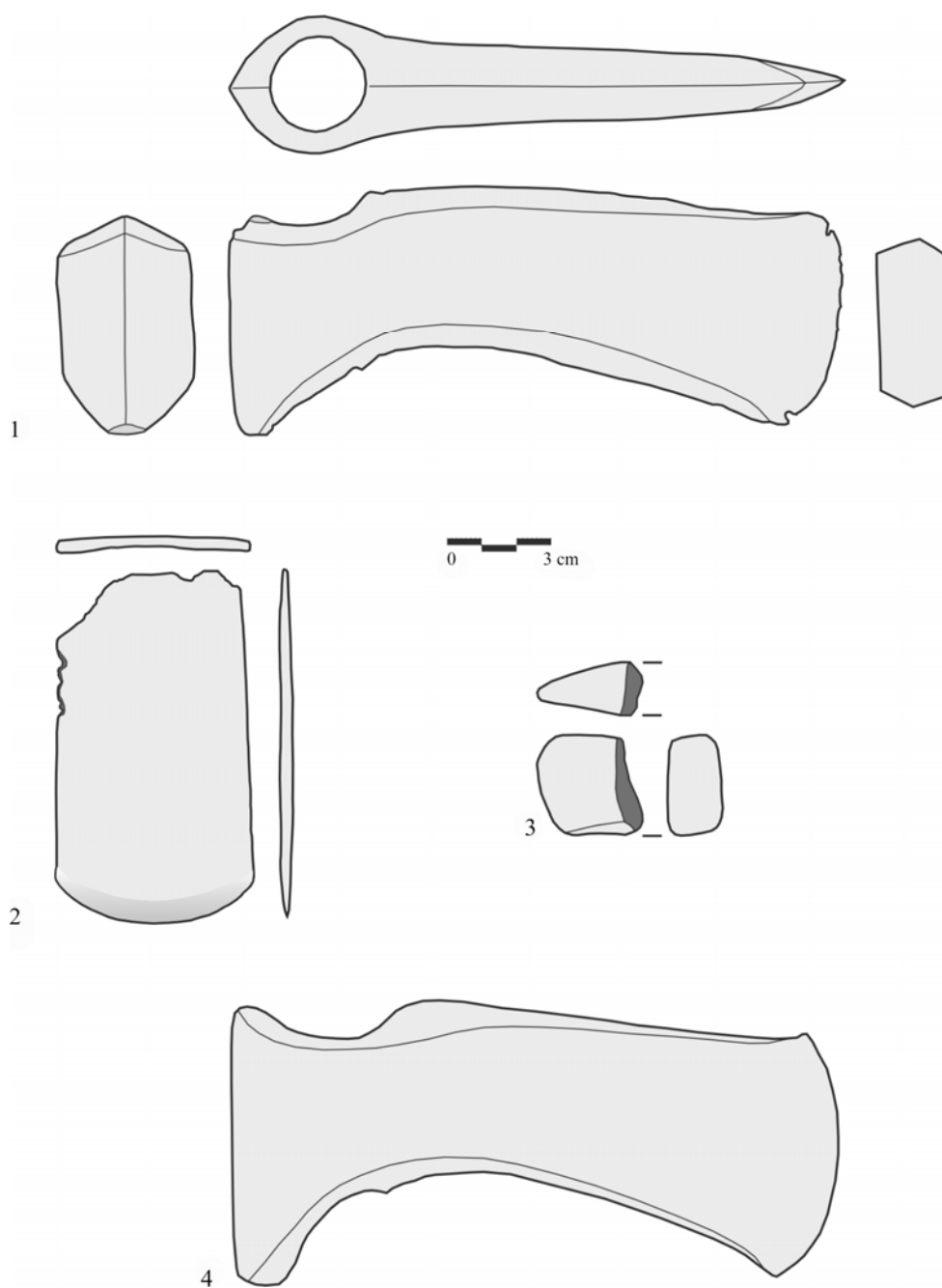

Fig. 1. 1. Toporul cu gaură de înmănușare transversală de la Preajba; 2. toporul plat de la Fărcașu de Sus; 3. fragment de topor de la Reșca; 4. toporul cu gaură de înmănușare de la Theba (Grecia) (după Maran 1989, fără scară).

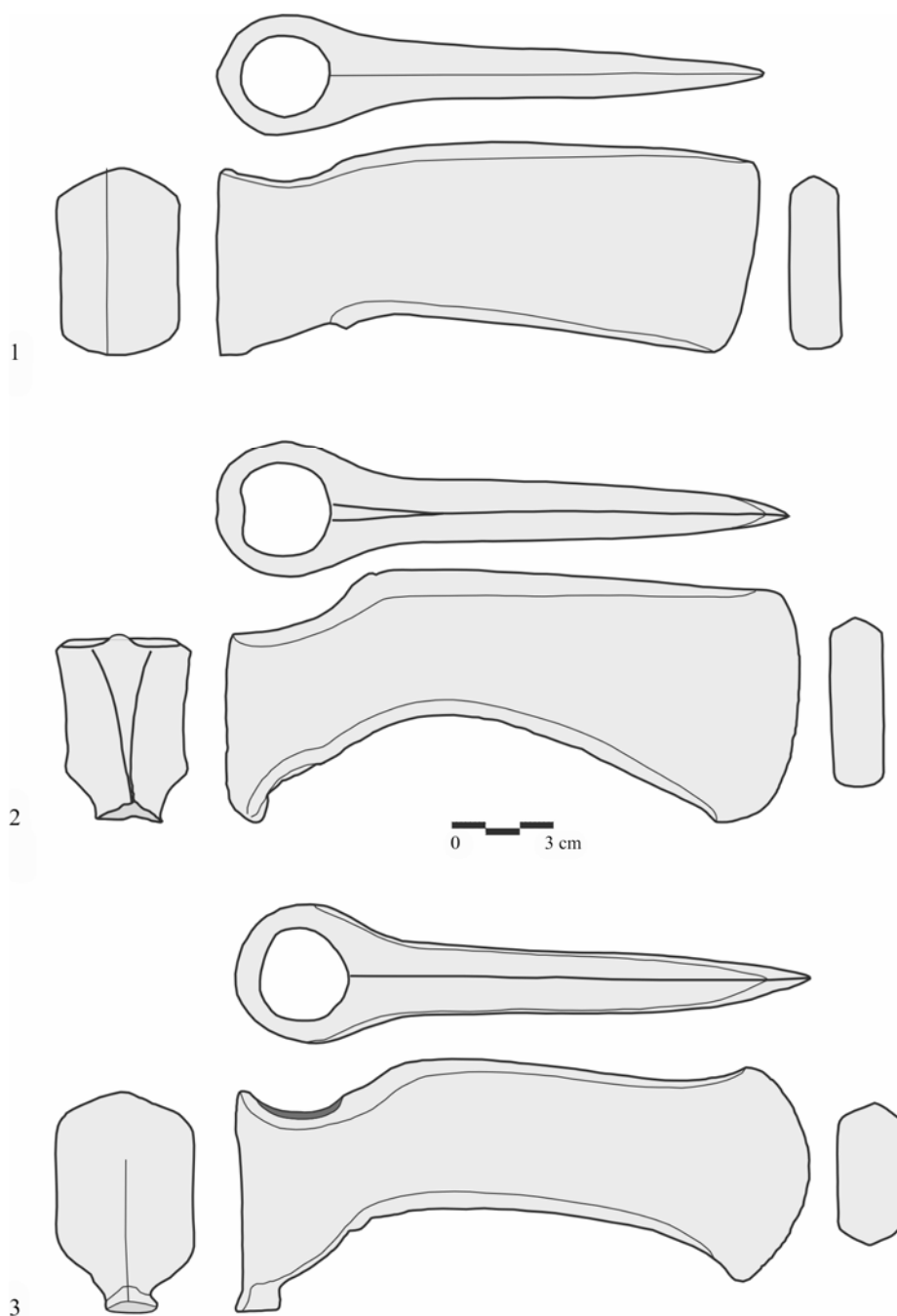

Fig. 2. 1. Toporul cu gaură de înmănușare de la Gabrovo (Bulgaria); 2–3. topoarele cu gaură de înmănușare de la Golyamo Belovo (Bulgaria).

2. Topor plat, găsit întâmplător în anul 1960 la Fărcașu de Sus (astăzi înglobat în Fărcașu de Jos, com. Fărcașele, jud. Olt), pct. Săliște, în zona unei așezări eneolitice cu materiale ceramice de tip Boian². Este bine lucrat și finisat, fără neregularități, suprafețe ușor grunjoase, dar parțial lustruite după turnare; culoare brun-verzuie. Ceafa este ruptă parțial, mai ales în zona colțurilor, prezentând, de asemenea, tăieturi și rupturi pe una dintre muchiile laterale. Are o formă aproximativ dreptunghiulară, cu tăișul arcuit, foarte ușor lățit, demarcat și fără urme de folosire (fig. 1/2; 3/2). L = 9,9 cm; l.tăiș = 5,7 cm; l.ceafă = 5,2 cm; gr.muchii = max. 0,4 cm; gr.ceafă = max. 0,2 cm; G.păstrată = 129 g.

Toporul a fost încadrat în varianta Petrești a topoarelor plate late, alături de alte două piese găsite întâmplător în Banat și în localitatea Petrești (com. Corbii Mari, jud. Dâmbovița)³. O piesă similară, încă inedită, tot fără context cunoscut, provine de la sud de Dunăre⁴. O bună analogie pentru toporul de la Fărcașu de Sus este cel găsit într-un mormânt (M.5) de pe tell-ul de la Drăgănești-Olt, pct. Corboaița⁵. Lipsa ceramicii din inventarul mormintelor de aici face dificilă încadrarea culturală și cronologică a micii necropole de pe tell. Luând în considerare datele de ordin stratigrafic, mormintele se încadrează într-un interval cronologic larg, cuprins între sfârșitul culturii Sălcuța și începutul culturii Glina⁶. Dacă ținem cont și de toporul plat de la Bocșa-Colțani (jud. Caraș-Severin), din context Coțofeni⁷, o plasare a acestui tip de topoare la nivelul bronzului timpuriu (a doua jumătate a mileniului al IV-lea – prima jumătate a mileniului al III-lea) pare cea mai probabilă.

3. Topor cu gaură de înmănușare transversală, găsit în zona localității Preajba; este vorba, probabil, de satul Preajba de Pădure, com. Teslui, jud. Dolj, aflat la granița dintre județele Dolj și Olt, pe valea Tesluiului, la cca 17 km NV de Caracal. Nu se cunosc condițiile de descoperire, astfel încât putem presupune că este vorba de o descoperire întâmplătoare în zona respectivă. Toporul, cu numărul de inventar 3444, este întreg, masiv, bine lucrat și finisat, cu suprafețe grunjoase și culoare arămie brună. Este turnat în tipar bivalv închis (secțiunea lamei este hexagonală), cu manșon neprofilat, arcuit în prelungirea lamei. Ceafa este hexagonală, ușor teșită la partea inferioară, cu unghi între manșon și lamă pe muchia superioară. Lama este ușor arcuită, lățită spre tăiș; tăișul prezintă mai multe ciupituri și neregularități, colțul inferior fiind pilit recent. Remarcăm, de asemenea, prezența pe ambele muchii a unor mici „pinteni”, ce marchează marginea găurii de înmănușare către lamă (fig. 1/1; 3/1). Dimensiunile piesei sunt: L = 17,5 cm; l.tăiș = 6 cm; L.manșon = 6,2 cm; l.manșon = 3,9 cm; diam.gaură = 2,7 cm; G = 1127 g.

² Vulpe 1975, p. 60, nr. 298 A, pl. 34/298 A; Nica, Schuster, Zorzoliu 1995, p. 16, fig. 15/8. Piesa s-a aflat inițial în colecția Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, de unde a fost transferată Muzeului Romanăniului din Caracal; nu are număr de inventar.

³ Vulpe 1975, p. 60.

⁴ Băjenaru 2013, p. 216, nr. 642. Piesa are tăișul ceva mai lățit decât toporul de la Fărcașu.

⁵ Nica, Schuster, Zorzoliu 1995, p. 16, fig. 15/6.

⁶ Nica, Schuster, Zorzoliu 1995, p. 16.

⁷ Vulpe 1975, p. 61, nr. 301, pl. 34/301.

Fig. 3. 1. Toporul cu gaură de înmănușare transversală de la Preajba; 2. toporul plat de la Fărcașu de Sus (foto, scări diferite).

Prin anumite particularități tipologice, în principal prin modul în care au fost modelate ceafa și partea inferioară a manșonului, toporul de la Preajba se apropie de seria mai veche a topoarelor de tip Veselinovo (I)⁸. Se diferențiază, însă, de acestea prin secțiunea hexagonală a lamei. Cea mai bună analogie în ceea ce

⁸ Vulpe 1970, p. 35 și urm.

privește forma este toporul de la Bungetu (jud. Dâmbovița)⁹. Deși are secțiunea lamei pentagonală, toporul de la Bungetu prezintă același gen de „pinteni” pe muchii ca și cel de la Preajba. În plus, manșonul este prevăzut cu două nervuri în relief pe margini. Nervurile reliefate pe manșon apar odată cu seria a doua a topoarelor de tip Veselinovo (depozitul II de la Ostrovul Corbului¹⁰), însă modul de realizare a celor de pe toporul de la Bungetu este similar celui întâlnit în mod frecvent pe topoare atribuite tipului Pădureni.

Pentru o mai bună fixare în timp și spațiu a piesei de la Preajba, pot fi aduse în discuție câteva topoare găsite la sud de Dunăre. Este vorba, în primul rând, de descoperirea întâmplătoare de la Gabrovo (distr. Gabrovo, Bulgaria), pct. Gradishteto¹¹, a unui exemplar cu manșon neprofilat, ceafă hexagonală și secțiune pentagonală a lamei (fig. 2/1). Toate aceste caracteristici îl încadrează în tipul Veselinovo, însă „pinteni” de pe muchia inferioară și procentul de 1% staniu din compoziția metalului¹² îl plasează într-o etapă mai evoluată a topoarelor cu gaură de înmănușare transversală din spațiul carpato-balcanic. Ceva mai complexe din punct de vedere tipologic sunt cele două topoare de la Golyamo Belovo (distr. Pazardzhik, Bulgaria)¹³. Ambele au manșon neprofilat, arcuit în prelungirea lamei, însă, spre deosebire de cele amintite mai sus, au ceafa prelungită (fig. 2/2–3). La unul dintre acestea se poate observa, de asemenea, un „pinten” pe muchia inferioară, în marginea găurii de înmănușare (fig. 2/3). Prelungirea cefei este o caracteristică tipologică ce apare odată cu topoarele de tip Izvoarele, fiind frecventă la tipurile Pătulele, Pădureni și Balșa, din seria topoarelor cu gaură de înmănușare transversală. Cele două topoare de la Golyamo Belovo se aseamănă foarte bine cu cel din depozitul de la Theba (Grecia), depozit databil în a doua jumătate a mileniului al III-lea a.Chr.¹⁴. Acest din urmă topor, așa cum reiese din desen (fig. 1/4), este, de asemenea, prevăzut cu un „pinten” pe muchia inferioară, în marginea găurii de înmănușare către lamă.

Toporul de la Preajba nu poate fi inclus în vreunul dintre tipurile deja definite pentru spațiul nostru. Deși forma generală îl apropie de tipul Veselinovo, anumite caracteristici tipologice, precum și analogiile discutate mai sus, îl plasează într-o etapă mai evoluată a bronzului timpuriu, către mijlocul mileniului al III-lea a.Chr., foarte probabil în paralel cu primele piese ale tipului Pătulele.

⁹ Chicideanu 1973, p. 522 și urm, fig. 1b; 2b; Băjenaru 2014, p. 51, nr. 145, fig. 70/2. Dimensiunile corecte ale piesei sunt: L = 18,9 cm; l.tăiș = 6,5 cm; L.manșon = 6 cm; l.manșon = 4,3 cm; diam. gaură = 3 cm; G = 1094 g.

¹⁰ Davidescu, Vulpe 1968, p. 505 urm, fig. 1–2; Vulpe 1970, p. 36, nr. 79–92, pl. 6/79–92; Băjenaru 2014, p. 91, nr. 500, fig. 69/1–3.

¹¹ Mikov' 1933, p. 89, nr. 9, fig. 50; Cernych 1978, p. 140, pl. 22/6; Băjenaru 2013, p. 88, nr. 219 (cu descriere și dimensiuni).

¹² Cernych 1978, analiză nr. 9171.

¹³ Mikov' 1933, p. 99, nr. 7 și p. 105, nr. 2; Cernych 1978, p. 140, pl. 22/4 și p. 141, pl. 23/4; Băjenaru 2013, p. 93, nr. 235–236 (cu descrieri și dimensiuni).

¹⁴ Maran 1989.

BIBLIOGRAFIE

- Băjenaru 2013 R. Băjenaru, *Identități culturale, structuri de putere și conflict militar în nordul Peninsulei Balcanice în mileniile IV–III a. Chr.*, București, 2013.
- Băjenaru 2014 R. Băjenaru, *Sfârșitul bronzului timpuriu în regiunea dintre Carpați și Dunăre*, Cluj-Napoca, 2014.
- Cernych 1978 E.H. Черных, *Горное дело и металлургия в древнейшей Болгарии*, София, 1978.
- Chicideanu 1973 I. Chicideanu, *Două topoare de aramă descoperite la Brătești (jud. Dâmbovița)*, SCIV 24, 4, 1973, p. 521–525.
- Davidescu, Vulpe 1968 M. Davidescu, A. Vulpe, *Un nou depozit de topoare la Ostrovul Corbului*, SCIV 19, 3, 1968, p. 505–511.
- Maran 1989 J. Maran, *Die Schaflochaxt aus dem Depotfund von Theben (Mittelgriechenland) und ihre Stellung im Rahmen der bronzezeitlichen Äxte Südosteuropas*, ArchKorr 19, 1989, p. 129–136.
- Mikov' 1933 В. Миковъ, *Предисторически селища и находки въ България*, София, 1933.
- Nica, Schuster, Zorzoliu 1995 M. Nica, C. Schuster, T. Zorzoliu, *Cercetările arheologice în tell-ul gumelnițeano-sălcuțean de la Drăgănești-Olt, punctul „Corboaița”. Campaniile din anii 1993–1994*, CANT 1, 1995, p. 9–45.
- Vulpe 1970 A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien I*, PBF IX, 2, München, 1970.
- Vulpe 1975 A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien II*, PBF IX, 5, München, 1975.

PREHISTORIC METAL AXES
IN THE COLLECTIONS OF THE ROMANAȚI MUSEUM

ABSTRACT

The authors present three metal axes, part of the collections of the Romanați Museum in Caracal. The first one is the cutting-edge of an Eneolithic axe found at the Sălcuța site from Reșca (*Romula*). The second is a flat axe – a chance find originating from Fărcașu de Sus. Based on its typological features, the axe may be dated to the first stage of the Early Bronze Age in the Lower Danube area. It is similar to a piece found in burial no. 5 from the necropolis at Drăgănești-Olt. The third one is a shaft-hole axe, also a chance find from the area of the Preajba de Pădure village (Dolj County). Its shaft is similar to those of the Veselinovo (I) type, but with a hexagonal section of the blade. The authors bring into discussion various analogies from south of the Lower Danube (Gabrovo, Golyamo Belovo) and Greece (Theba), suggesting as dating for the axe the middle of the 3rd millennium BC.

Keywords: Southern Romania, Eneolithic, Early Bronze Age, metal items, axes.

LIST OF CAPTIONS

Fig. 1. 1. The shaft-hole axe from Preajba; 2. the flat axe from Fărcașu de Sus; 3. the axe from Reșca; 4. the shaft-hole axe from Theba (Greece) (after Maran 1989, no scale).

Fig. 2. 1. The shaft-hole axe from Gabrovo (Bulgaria); 2–3. the shaft-hole axes from Golyamo Belovo (Bulgaria).

Fig. 3. 1. The shaft-hole axe from Preajba; 2. the flat axe from Fărcașu de Sus (photos, different scales).

ABREVIERI

ActaArchHung – Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapesta
ActaMM – Acta Musei Meridionalis, Vaslui
ActaMN – Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
ActaMP – Acta Musei Porolissensis, Zalău
ActaPraehArch – Acta Praehistorica et Archaeologica, Berlin
AICSUS – Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane, Sibiu
AIM / АИМ – Arheologhiceskie Issledovaniija v Moldavii / Археологические Исследования в Молдавии, Chişinău / Кишинев
AMIAP – Anuarul Muzeului de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești
AnB – Analele Banatului, Muzeul Național al Banatului, Timișoara
Angew. Chem. Int. Ed. – Angewandte Chemie International Edition, Weinheim
Angustia – Angustia. Arheologie – Etnografie, Sf. Gheorghe
Antiquity – Antiquity. A Review of World Archaeology, Durham
AnUOradea – Analele Universității din Oradea, Oradea
AO – Analele Olteniei, Craiova
APL – Analecta Praehistorica Leidensia, Leiden
Apulum – Acta Musei Apulensis, Alba Iulia
ArchAustr – Archaeologia Austriaca, Viena
ArchHung – Archaeologia Hungarica, Budapesta
ArchKorr – Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
ArchKözl – Archaeologiai Közlemények, Budapesta
ArhMold – Arheologia Moldovei, Iași – București
ArhVestnik – Arheološki Vestnik, Ljubljana
Banatica – Banatica, Muzeul Banatului Montan, Reșița
BAR IntSer – British Archaeological Reports. International Series, Oxford
BerRGK – Berichte der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archaologischen Instituts, Frankfurt am Main
BiblArh – Biblioteca de Arheologie
BiblThrac – Biblioteca Thracologica
BMJT – Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Alexandria
BMTAGiurgiu – Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu”, Giurgiu
BPS – Baltic-Pontic Studies, Poznań
BSNR – Buletinul Societății Numismatice Române, București
Buridava – Buridava, Muzeul Județean Vâlcea, Râmnicu Vâlcea
CA – Cercetări Arheologice, Muzeul Național de Istorie a României, București
CAJ – Cambridge Archaeological Journal, Cambridge
CANT – Cercetări arheologice în aria nord-tracă, București
Carpica – Carpica, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău
CCA – Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București
CCDJ – Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
CICSA – Centrul de Istorie Comparată a Societăților Antice, Facultatea de Istorie, Universitatea București

SCIVA, tomul 67, nr. 1–2, București, 2016, p. 199–201

- CommArchHung – Communicationes Archæologicæ Hungariæ, Budapesta
 Comunicări. Seria arheologică – Comunicări. Seria arheologică, Centrul de istorie, filologie și etnografie, Craiova
 Comunicări. Seria numismatică – Comunicări. Seria numismatică, Centrul de istorie, filologie și etnografie, Craiova
 Crisia – Anuarul Muzeului Țării Crișurilor, Oradea
 Dacia – Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; serie nouă N.S. (nouvelle série); Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București
 Danubius – Danubius, Revista Muzeului de Istorie Galați
 Drobeta – Drobeta. Muzeul Regiunii Porțile de Fier, Drobeta-Turnu Severin
 EJA – European Journal of Archaeology, European Association of Archaeologists (<http://e-a-a.org/eja.htm>)
 EphemDR – Ephemeris Dacoromana, Annuario della Scuola Romana di Roma, Roma – București
 EphemNap – Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
 EurAnt – Eurasia Antiqua, Bonn
 Familia – Familia. Revistă de cultură, Oradea
 FundberBaden-Württemberg – Fundberichte aus Baden-Württemberg, Stuttgart
 Germania – Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Berlin
 Godišnjak-Sarajevo – Godišnjak. Centar za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo
 Historica – Historica. Centrul de istorie, filologie și etnografie din Craiova
 Ialomîța – Ialomîța. Studii și comunicări de istorie, arheologie, etnografie, Slobozia
 IMFAN / ИМФАН – Izvestija Moldavskogo Filiala Akademii Nauk / Известия Молдавского Филиала Академии Наук, Chișinău / Кишинев
 Istros – Istros. Buletinul Muzeului Brăilei. Studii, comunicări, note, Brăila
 JahrbBSM – Jahrbuch des Burzenländer Sächsischen Museums, Kronstadt
 JahrbRGZM – Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz
 JES – Journal of Indo-European Studies, Washington
 KSIA / КСИА – Kratkie soobščeniija Instituta arheologii SSSR / Краткие Сообщения Института Археологии SSSR, Moscova / Москва
 KSIIMK / КСИМК – Kratkie soobščeniija Instituta Istorii Materialnoi Kulturi / Краткие Сообщения Института Истории Материальной Культуры, Moscova / Москва
 Kunde N.F. – Die Kunde. Zeitschrift für niedersächsische Archäologie; Neue Folge (N.F.), Hildesheim / Oldenburg
 MASP / МАСП – Materialy po arheologii Severnogo Pričernomorja / Материалы по Археологии Северного Причерноморья, Odessa / Одесса
 MCA (Materiale) – Materiale și Cercetări Arheologice, București
 MemAntiq – Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
 MIA / МИА – Materialy i Issledovaniija po Arheologii SSSR / Материалы и Исследования по Археологии, Moscova / Leningrad (Sankt-Petersburg) / Москва
 MitteilungenBerlin – Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Berlin
 MittPrähistKomm – Mitteilungen der Prähistorische Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Viena
 MN – Muzeul Național, București
 MonographRGZM – Monographie des Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz
 Mousaios – Mousaios. Muzeul Județean Buzău, Buzău
 MSSIA – Academia Română. Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologie, București
 NyJAMÉ – A nyíregyházi. Jóna András Múzeum. Evkönyve, Nyíregyháza
 Oltenia – Oltenia. Studii și Comunicări, Craiova
 PAS – Prähistorische Archäologie Südosteuropas, Berlin

- PBF – Prähistorische Bronzefunde, München – Stuttgart
Peuce – Peuce, Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea
Pontica – Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
PPS – Proceedings of the Prehistoric Society, Cambridge
Prilozi – Prilozi. Instituta za arheologiju u Zagrebu, Zagreb
PZ – Praehistorische Zeitschrift, Leipzig – Berlin
Radiocarbon – Radiocarbon. An International Journal of Cosmogenic Isotope Research, Cambridge
RadVM – Rad Vojvodjanskih Muzeja, Novi Sad
RCRFAActa – Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta, Abingdon
RÉSEE – Revue des Études Sud-Est Européennes, București
RevMuz – Revista Muzeelor, București
RGF – Römisch-Germanische Forschungen, Berlin
RI – Revista de Istorie, București
RMM–MIA – Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă, București
Rom Rep Phys – Romanian Reports in Physics, București
Sargetia – Sargetia, Acta Musei regionalis Devensis, Deva
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
SCN – Studii și Cercetări de Numismatică, București
SlovArch – Slovenská Archeológia, Nitra
SP – Studii de Preistorie, București
Starinar – Starinar. Organ Arheologskog Instituta, Belgrad
StCl – Studii Clasice, București
StComPitești – Studii și Comunicări, Muzeul Județean Argeș, Pitești
StComSatuMare – Studii și Comunicări, Satu Mare
SympThrac – Symposia Thracologica, București
TD – Thraco-Dacica, București
Terra Sebus – Terra Sebus, Acta Musei Sabesiensis, Muzeul Municipal „Ioan Raica”, Sebeș
Tibiscum – Tibiscum. Acta Musei Carasebesiensis. Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de graniță Caransebeș
Topoi – Topoi. Berlin Studies of the Ancient World, Berlin – Boston
Transylvanian Review – Transylvanian Review, Romanian Academy, Centre for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca
UPA – Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Bonn
ZPE – Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn